

-Araştırma Makalesi-

Azınlık Raporu: Determinizm- Özgür İrade Paradoksu ve Gözetim

Nermin Küçüksönmez*

Özet

Geleceğe dair bir öngörü sunan ve kimi zaman geçmiş ve gelecek arasında toplumsal ve düşünsel bağlar kuran bilim kurgu sineması, doğası gereği bir yandan da yaşadığımız dünyayı sorgulamaktadır. 2002 yılında gösterime giren ve vizyona girdiği dönem itibariyle en çok izlenen bilimkurgu filmleri arasına yer alan Minority Report (Azınlık Raporu, Steven Spielberg, 2002) filmi de kendi içinde yaşanan ya da yaşanılacak olan dünyayı sorgulamakta ve antik çağdan günümüze hep tartışılan felsefi kavramlar olan determinizm- özgür irade paradoksunu yarattığı kurgusal evren içinde tekrar gündeme getirmektedir. 11 Eylül 2001 saldırılarının hemen ardından gösterime giren film, bu paradoksu ele alırken bir yandan da determinizm- özgür irade ekseninde gözetim ve denetim olgularını gündeme getirmektedir. Temel fizik yasaları ve felsefi tartışmalar bağlamında ele alınan determinizm-özgür irade kavramlarının filmdeki yansımalarını ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada, ikilemin hem insan hayatındaki yeri hem de bilimsel keşiflerle olan ilişkisi ele alınmaktadır. Filmi çözümlemede, filmlerin anlamlarının felsefi kavramlarla kurulan bağımlı ortaya koymak adına felsefik yaklaşım, gizlenmiş olanı görünür kılmayı sağlamak adına da ideolojik çözümleme yöntemi kullanılmaktadır. Katı determinist bir sistem anlayışına duyulan koşulsuz inançla başlayan filmin sonunda, özgür iradeye duyulan inanç fikrinin kabul edildiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Determinizm, Özgür irade, Gözetim, Azınlık Raporu

*Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, Radyo Televizyon Sinema Bölümü, Konya, Türkiye.

E-mail: nerminorta@gmail.com

ORCID : 0000-0002-4150-4796

DOI: 10.31122/sinefilozofi.1087408

Küçüksönmez, N. (2022). Azınlık raporu: determinizm- özgür irade paradoksu ve gözetim. SineFilozofi Dergisi. 7 (14). 10.31122/sinefilozofi.1087408

Geliş Tarihi: 14.03.2022

Kabul Tarihi: 13.06.2022

-Research Article-

Minority Report: Determinism- Free will Paradox and Surveillance

Nermin Küçüksönmez*

Abstract

Science-fiction cinema, which offers a foresight about the future and sometimes establishes social and intellectual bonds between the past and the future, questions the world we live in on the other hand due to its nature. Minority Report (Steven Spielberg, 2002), which was released in 2002 and is one of the most watched science-fiction films since its release, also questions the world that is lived or will be lived and brings the determinism-free will paradox, which has always been discussed from ancient times to the present, on the agenda in the fictional universe it has created. The movie, which was released after the attacks of September 11, 2001, deals with this paradox, while also bringing up the phenomena of the surveillance and control on the axis of determinism-free will. In this study, which aims to reveal the reflections of the concepts of determinism-free will in the movie, which are discussed in the context of basic physics laws and philosophical discussions, both the place of the dilemma in human life and its relationship with scientific discoveries are discussed. In the analysis of the film, a philosophical approach is used in order to reveal the connection of the meanings of the films with philosophical concepts, and the ideological analysis method is used to make the hidden visible. At the end of the film, which begins with an unconditional belief in a strict deterministic system perspective, it is observed that the idea of belief in free will is accepted.

Keywords: Determinism, Free will, Surveillance, Minority Report

* Assoc. Prof. Dr., Selçuk University, Department of Radio, Television and Cinema, Konya, Türkiye.

E-mail: nerminorta@gmail.com

ORCID : 0000-0002-4150-4796

DOI: 10.31122/sinefilozofi.1087408

Küçüksönmez, N. (2022). Azınlık raporu: determinizm- özgür irade paradoksu ve gözetim. SineFilozofi Dergisi. 7 (14). 10.31122/sinefilozofi.1087408

Received:14.03.2022

Accepted: 13.06.2022

Extended Abstract

Science-fiction fulfills the longing for science as an intermediary between a belief in the necessity of events – a rigid determinism – and creative freedom. On the one hand, “the laws of physics are seen as the decrees of fate”, on the other hand, science transforms this perception into a tool of freedom, allowing us to transcend the limits of nature through control, prediction and invention to maintain the orderliness of nature. This is exactly where the paradox of the name “science-fiction” stems from, films deal with the inevitable on the one hand, and cover a wide range of fiction on the other. All visions of the future that predict future discoveries, no matter how “scientific” their basis, are based on fiction. Therefore, in the claim of science-fiction to deal with the future scientifically, we encounter the paradoxical combination of science and fiction, determinism and freedom.

The concepts of determinism and free will, which have been the subject of discussion in many disciplines from the past to the present, have experienced their changes in the historical process, generally depending on the developments in the field of basic physics. Strict deterministic perception in the field of physics has revealed itself and strengthened in philosophy. In time, the “uncertainty principle” that emerged in the field of science and quantum physics shook the perception of strict determinism in philosophy, and the idea that free will could exist came to the fore.

Determinism, which can be defined as the philosophical view asserts that every event is the necessary result of material or spiritual causes, is based on the idea that everything happens within a casual connection. The view, which asserts that not only the events in the universe but also the will of man are determined by this causality principle, upholds that man’s will and actions are determined depending on the cause-effect relationship, so there can be no freedom of will.

The belief that life can be configured by human will is at the heart of modernist discourse. Modernism emerges as an expression of the belief that man can shape his life perfectly by using reason and subjecting it to certain criteria. While modern man wishes to use his free will fully, on the other hand, he sees that his strength and potency are limited. Minority Report appears as a “science-fiction” built on this contradiction.

Teasers for the movie is built on the question which says, “What would you do if you were accused of a crime you haven’t committed yet?” The main character of the movie, John Anderton (Tom Cruise), seeks an answer to this question and the audience questions whether free will can exist together with him along the movie. The question of whether life is built on predictable rules or is it possible for man to have a chance to choose continues its existence till the end of the movie and the movie builds its philosophical discussion on the determinism-free will paradox.

The existence of the pre-crime bureau in the film interferes in the natural order, hinders the ordinary cycle of life, and imprisons people into machines. The created system does not only prevail with a strict determinist perception, but also continues to operate the scientific developments, surveillance and control mechanisms that have emerged and ensure the existence of the system, despite the personal rights and freedoms of the human being. The movie depicts a futuristic universe where technology has been developed considerably. Technological developments foreseen for the year 2054 are reflected in the roads that can be reached at an angle of ninety degrees to the ground, vehicles compatible with this, devices that work with voice commands, hologram images, glass screens, digital newspapers that constantly update the news flow, personalized advertisements, optical tomographic devices, retina-scanning spiders, etc.. In the movie, where the eye becomes an identity, John Anderton takes his eyes out and acquires a new eye and identity to get rid of the pre-crime team that chase him. In this context, it is seen that all scientific discoveries made by man for a better life endanger personal rights and freedoms.

The film, which makes concepts such as determinism-free will, surveillance-control a matter of discussion, ends with the belief that people can make choices, determine their own future, and therefore the existence of free will. Both the choices made by the main character John Anderton and the life choices of Lamar Burges, one of the founders of the pre-crime bureau, bring about the unpredictable future. In the film, it is emphasized that seeing and knowing one's future will also pervert history, and it is pointed out that basically like nature, humans are also open to transformation. Preventing murders by the pre-crime bureau also "changes the future". Therefore, the convictions of those convicted as "criminals" also become controversial.

Giriş

Toplumların uzlaşma ya da anlaşmazlıklarının ortaya konulduğu, nasıl yaşadığımız ya da yaşamamız gerektiğinin tartışıldığı yeni mekanizmaların yer aldığı filmler (Beck, 2013, pp. 27-28), kimi zaman gelecekle ilgili bir bakış sunmaktadır. Bu filmlerin başında bilimkurgu türü yer alır. Doğası gereği şu ya da bu şekilde içinde yaşadığımız ve mutlak olarak kabul ettiğimiz dünyayı sorgulayan bilimkurgu filmlerindeki fikirlerin çoğu hayal ürünü olmasına rağmen, kimi zaman çarpıtılmış ya da iyi işlenmemiş olsa dahi gelecek hakkında spekülasyon bir şekilde düşünme eğilimlerini temsil etmektedirler (Brereton, 2005, p. 141).

Oskay'a göre (2014, p.23) bilimkurgu mevcut gerçekliği başka bir zamana/mekâna taşıyarak bugünün gerçeğini verili düşünce biçimlerinin sınırlarından kurtularak algılamamıza yardım etmektedir.

Arzuları, korkuları umutları, içinde yaşadığımız çağın getirdiği içsel gerilimleri, stresleri ve sınırları en net şekilde tanımlayan bilimkurgu (Akt. Brereton, 2005, p. 141), en başından itibaren sadece biçimsel olarak popüler olmamış aynı zamanda meraklıları tarafından eğitim amacına hizmet ettiği iddia edilmiştir. Bu görüşe göre bilimkurgu bilinmeyi hayal etmeyi sağlamak ve bizleri geleceğe hazırlamaktadır. Bir diğer ifadeyle tür, takipçilerini beklenmeyi tahmin etmeleri için eğitmekte, onların günümüzden tamamen farklı olacak bir değişim ve gelecekle yüzleşmelerine yardımcı olmaktadır. Bilimkurgu gelecekteki teknolojik gelişmelerin topluma etkisini öngörmeye çalışmaktadır (Huntington, 1975, p. 345). Bu nedenle Telotte (1995: 195) türü, 'teknoloji ve insanlığın etkileşime girdiği, özel olarak ayrılmış alan' olarak değerlendirmektedir.

Bilimkurgu, yeni ve makul bir teknoloji için değil, olayların gerekliliğine dair bir inanç -yani katı bir determinizm- ile yaratıcı özgürlüğe olan inanç arasında aracılık edecek bilime duyulan özlemi yanıtlamaktadır. Bir yandan, "fizik yasaları kaderin hükümleri" olarak görülmekte, öte yandan bilim, bu anlamayı bir özgürlük aracına dönüştürerek, doğanın düzenliliğini sağlamak için kontrol, tahmin ve icat yoluyla doğanın sınırlarını aşmamıza izin vermektedir. Yerçekimi yasasını anlayarak Dünya'dan gitmek mümkündür, böylece, kısmen de olsa bilim, din gibi işlev görmektedir. Bir "fizik yasası", bir "Tanrı yasası" kadar mutlaktır ve her iki yasa da, anlayan ve itaat edenlere güvenlik ve hatta belki de aşkınlık vaat etmektedir. Ancak dinden farklı olarak bilim, insanın boyun eğmesi ve katkısıyla ilerlemektedir. (...) Bilimkurgu, kurgu aracılığıyla, deneyimin ona veremediği özgürlük ve kontrol vaadini bilim mitine geri yüklemektedir. Bilim ihtiyaçlarla ilgilenirken, kurgu özgürlükler sunmaktadır. Bilim kesinlikle olması gerekeni araştırıp açıklarken, kurgu kendi dizilerini ve sonuçlarını yaratmaktadır. "Bilim kurgu" adının paradoksu, bu nedenle, görünüşte kaçınılmaz olanı ele alırken, fantezi sunan geniş bir kurgu yelpazesini kapsamaktadır (Huntington, 1975, p. 347). Temelleri ne kadar "bilimsel" olursa olsun, gelecekteki keşifleri öngören tüm gelecek vizyonları kurguya dayanmaktadır. Dolayısıyla bilimkurgunun geleceği bilimsel olarak ele alma iddiasında, bilim ve kurgunun, determinizm ve özgürlüğün paradoksal birleşimiyle karşılaşırız (Huntington, 1975, p. 351).

Bilim ve kurgu, özgürlük ve determinizm arasındaki paradoksu en iyi şekilde yansıtan film olarak karşımıza *Minority Report* (Azınlık Raporu, [Steven Spielberg](#), 2002) çıkmaktadır. Bilimkurgu filmi olarak değerlendirebileceğimiz *Azınlık Raporu* bir yandan bilim-kurgu paradoksunu bir yandan da özgür irade ve determinizm ikilemini hem türün tartışmalı doğası hem de filmin öyküsü ile ortaya koymaktadır.

İnsanın geleceğinin yalnızca Tanrı tarafından bilinmesi gerektiği inancı yaygın olsa da hayatın birbiriyle ilişkili olarak ilerleyen olaylar doğrultusunda biçimleneceği düşüncesi, neden-sonuç ilişkileri ve seçimlerin varlığını da gündeme getirmektedir. Tasarlanmış bir hayatın varlığı özgür iradenin kullanılmasını olanaksız hale getirmektedir.

Yaşamın insan iradesiyle yapılandırılabilmesi inancı özellikle modernist söylemin özünde yer almakta, modernizm, insanın akli kullanarak, yaşamını belli ölçülere tabi kılmak suretiyle mükemmel bir şekilde biçimlendirebileceği inancının bir ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Modern insan, bir yandan özgür iradesini sonuna kadar kullanmayı arzu ederken diğer yandan da güç ve iktidarının sınırlı olduğunu görmektedir (Özkan, 2016, p. 279). *Azınlık Raporu* tam da bu çelişki üzerine inşa edilmiş bir “bilim”- “kurgu” olarak karşımıza çıkar.

Filmin tanıtımları “Henüz işlemediğiniz bir suçla itham edilseniz ne yapardınız?” sorusu üzerine inşa edilir. Filmin ana karakteri John Anderton (Tom Cruise) film boyunca bu sorunun cevabını arar ve izleyici özgür iradenin var olup olamayacağını film karakteriyle birlikte sorgular. Yaşam öngörülebilir kurallar üzerine mi kuruludur yoksa insanın seçim şansı mümkün müdür sorusu filmin son sahnesine kadar varlığını korur ve film temel felsefi tartışmasını determinizm- özgür irade paradoksu üzerine inşa eder.

Ancak filmin tartıştığı tek konu bu değildir, yaşanan tüm teknolojik gelişmelerin asıl amacının denetim ve gözetlemeye yönelik olduğu fikrini de ortaya koyar. Film, teknolojinin oldukça ilerlemiş olduğu fütüristik bir evren tasviri yapmaktadır. Üzerinde yere doksan derecelik açıyla gidilebilen yollar, buna uyumlu araçlar, sesli komutla çalışan aletler, hologram görüntüler, cam ekranlar, haber akışını sürekli güncelleyen dijital gazeteler, kişiye özel reklamlar, optik tomografik cihazlar, retina tarayan örümcekler vb unsurlarla 2054 yılı için öngörülen teknolojik gelişmeler yansıtılmaktadır. Film, Jeremy Bentham’ın Panopticon modelinden hareketle modern siyaset felsefesinin gündelik yönetim pratiklerindeki katlaşmasını kurgusal bir biçimde ortaya koymaktadır. Kahinlerin cinayeti görmedeki üstün yetenekleri, cinayeti önleme bahanesiyle arama, bulma, tutuklama ve hapsedme sürecine hizmet etmekte dolayısıyla sistem yakalamayı suçtan daha kesin hale getirmektedir (Cooper, 2003, pp. 25-26).

Bilimsel keşiflere ışık tutan film, bir taraftan geleceğe dair öngörü sağlarken, diğer taraftan da geleneksel kopuşu sembolize eden bir mesaj da iletmektedir. Bir diğer ifadeyle, “filmin içeriğini oluşturan her türlü imgenin, çoğu zaman ideolojik bir söyleme sahip olduğu görülebilmekte ve izleyiciyi yönlendirebilme gücünü kullandığı fark edilebilmektedir” (Kellner, 2016, p. 347).

Temel fizik biliminin ve felsefenin her dönem tartışma konusu olmuş determinizm, özgür irade ikilemini döneminin en çok izlenen bilimkurgu filmi olan *Azınlık Raporu*, üzerinden tartışmayı amaçlayan bu çalışmada her iki bilim alanından referanslar verilerek kavramsal bir çerçeve çizilmeye çalışılacaktır. Bir yandan görüntüye dolayısıyla imgelere yüklenen özellikler, diğer yanda filmlerin anlamlarının felsefi kavramlarla kurulan bağı (Kabadayı, 2020, p. 51) göz önünde bulundurulduğunda sinema felsefe ilişkisi çok boyutlu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda *Azınlık Raporu* filminin felsefi kavramlarla kurduğu bağ açısından felsefi bir çözümleme yapılacak, ayrıca gizlenmiş olanı görünür kılmak, düşüncelerin, davranışların ya da yaşamsal pratiklerin nedenleri ve kaynakları unutulup, ideolojinin hegemonik şekilde “görünmez” olarak yaşamlarımıza yerleştiğini (Kabadayı, 2020, p. 59) ortaya koymak adına da ideolojik çözümleme yönteminden faydalanılacaktır.

Özgür İrade ve Determinizm

İnsanın yaşamını kendi iradesiyle şekillendirip şekillendiremeyeceği felsefeden fiziğe pek çok alanın başlıca tartışma konularından biri olmuştur. Fizik biliminde ortaya çıkan gelişmeler ve dönüşümler determinizm tartışmalarını doğrudan etkilemiş, “özgür irade” ile “determinizm” ekseninde yaşanan tartışma, günümüz modern toplumlarında da etkisini göstermiştir.

Her olayın, maddi ya da manevi birtakım nedenlerin zorunlu sonucu olduğunu ileri süren felsefi öğretiyi olarak tanımlanabilen determinizm (belirlenimcilik), evrende olup biten her şeyin bir nedensellik bağlantısı içinde gerçekleştiği ilkesine dayanmaktadır (Cevizci, 2021, p. 119). Evrendeki olayların yanı sıra insanın istencinin de bu nedensellik ilkesiyle belirlendiğini öne süren öğretiyi, insanın isteme ve eylemlerinin iç ve dış nedenlerle belirlenmiş olduğunu dolayısıyla irade özgürlüğünün olamayacağını savunmaktadır. Bu anlayışa göre istenç ya dış etkenlerin ürünüdür (mekanist determinizm) ya insanın istemeleri bulunduğu toplumsal koşullara bağlı olarak (toplumsal determinizm) belirlenir ya da insanın eylemlerini tarih (tarihsel determinizm) belirler (Akarsu, 2019, p. 30). Felsefe tarihinde önemli bir tartışma konusu olan determinizm, dünyanın geleceğinin, sınırlayıcı yasalara tabi olarak tek bir kaçınılmaz doğrultuda ilerlediği fikrini savunmaktadır (Weatherford, 1991, p. 3-4).

Anlayışın temeli Antik Yunan’a kadar gitmekte ve iki temel kurala dayanmaktadır. Bunlardan ilki, hiçten hiçbir şeyin çıkamayacağı, diğer bir ifadeyle hiçbirin şey mutlak olarak yok olup gidemeyeceği, ikincisi ise hiçbir şeyin koşulsuz bir biçimde, düzensiz olarak ortaya çıkamayacağı düşüncesidir (Cevizci, 2010, pp. 429-430). Evrenin bütünlük içinde ve parçalarının da birbiriyle uyumlu olduğu inancı skolastik düşünceden Aristotelesçi düşünceye kadar paylaşılan bir görüştür. Bu düşünce anlayışına göre, bireysel varoluşlar evrenin birer parçasıdır ve doğa ile akıl ayrılmaz bir bütündür. Aklın dışında kalan şeylerin doğada var olabileceği düşünülemez (Gillespie, 2008, pp. 20).

Felsefenin özellikle de ahlak felsefesinin üzerinde durduğu önemli konulardan biri olan determinizmin savunucuları arasında Stoacılar önemli bir yer tutmaktadır. Evrendeki tüm olaylar arasında neden sonuç ilişkisi bulunduğu ve insan davranışlarının da nedensel belirlenime tabi olduğunu savunan Stoacılar, bu nedenselliğin insanın özgürlüğü ile bağdaştırılabileceğini de ileri sürmektedirler. Onlara göre özgürlüğün anahtarı bilinçtir, kişinin evrene dair bilgisi arttıkça özgürleşmektedir. Diğer bir ifadeyle gerçek özgürlük insanın logosunu evrensel logosa, iradesini de ilahi iradeye tabi kılmasıyla meydana gelmektedir. (Cevizci, 2017, p. 504).

Rönesans dönemiyle birlikte bilimlerin gelişmesiyle daha belirgin hale gelen determinizm anlayışı Galileo, Descartes, Newton’ın çalışmaları ile güçlenmiş, Newton fiziği ile gelen doğanın mekanik açıklaması 18. Yüzyıl Aydınlanma düşüncesinde etkili olmuştur. Newton ile birlikte gelen fizik anlayışı bilimde ve felsefede deterministik anlayışa olan inancı artırmıştır. Galileo, Kepler, Kopernik ve Descartes’in görüşlerinden yararlanarak evreni ve cisimlerin hareketlerini yeniden yorumlayan Newton, klasik fizik anlayışının temelini atmıştır.

Newton’un Evrensel Çekim Yasası’yla, fiziksel yasaların tek ve tüm evrende geçerli olduğu düşüncesi hakim olmuştur. Evrendeki oluşumların, parçacıkların hareketlerine indirgenebileceğini öngören Newton, dış dünyanın gerçekliğini tanımlamada matematiksel olarak ifade edilen değerlerin geçerli olacağını ve tüm oluşum ve değişimin atomların düzenlenmesiyle açıklanabileceği düşüncesini ortaya koymuştur (Doko, 2010, pp. 9-11). Ona göre evren sürekli ve öngörülebilir bir yapıdadır. Dolayısıyla maddeden oluşan insan için de maddenin bağlı olduğu yasalar geçerli olacak ve nedensellik ilkesi bağlamında, gerçekleştirdiği eylemler, sonraki eylemlerinin nedeni olacaktır. Hooft’a göre (2017, pp. 10-11), bu ilkeler doğru kabul edilirse doğa yasaları ilahi müdahale ve özgür iradeye yer bırakmayacaktır.

Newton'un çizdiği mekanik evren anlayışı doğadaki düzenin, maddenin kendisinden kaynaklanmadığını; bazen doğrudan müdahaleyle, çoğunlukla ise doğa yasaları vasıtasıyla bunu sağlayan ve evreni yaratan Tanrı'nın eseri olduğunu savunmaktadır. Ona göre Tanrı bir mimar, bir matematikçidir. Tanrı bir kez yaratıp sonuçlandırdıktan sonra evren, kendi yasalarına, kurallarına göre çalışmaya başlamıştır (Tannenbaum & Schultz, 2013, pp. 229- 230).

Fizik alanında yaşanan bu gelişmeler ile nedensellik ve öngörülebilirlik ilk defa felsefi argümanların dışında desteklenmiş ve ortaya konan bu belirlenimci evrende, özgür irade ciddi biçimde sorgulanır hale gelmiştir.

Doğa olaylarının arkasında yer alan yasaların keşfedilmesi ve doğanın kontrol edilebilmeye başlaması, sosyal bilimlerde de benzer bir düzenin olabileceği inancını doğurmuştur. Evrenin bir parçası olan insanın doğasının da keşfedilerek kontrol altına alınabileceği fikri mekanik bir açıklamayı beraberinde getirmiştir. Temeli Hobbes'a kadar götürülebilen sosyal bilimlerin mekanikle açıklanması anlayışı insanı bir makine olarak düşünmüş ve yasaların keşfedilmesi gerektiği düşüncesini ortaya koymuştur (Akın, 1997, pp. 76-77). Aynı zamanda fizikçi olan John Locke da Newton'un etkisinde kalarak insanın fikirlerinin oluşumunu denetleyen güçleri evrensel çekimin yasasına benzer bir biçimde ortaya koymaya çalışmıştır. İnsanın fikirlerinin doğuştan gelmediğini, duyuşal izlenimlerin doğrudan bir ürünü ya da duyuların sağladığı algılamaların zihindeki yansıması olduğunu savunmuştur (Hampson, 1981, pp. 32-33).

Nedensellik ile insan doğasının bağdaşabileceğine, dolayısıyla bu nedenselliğe rağmen insanın özgür olabileceğine dair bir görüş Spinoza'da da yer almaktadır. Tabiatı gereği varlığı zorunlu olan ve kendi kendisinin nedeni olan Tanrı (töz/ cevher) Spinoza'nın düşünce yapısının en üst noktasında yer almaktadır (2020, pp. 40-41). Spinoza'ya göre, özgürlük, zorunluluğun bilincinde olmaktır. Dışsal ya da içsel şekilde ortaya çıkabilen, her şey ve herkes için geçerlidir. Bu sebeple irade özgürlüğünden söz edilemez. Ancak insan korku ya da arzu gibi tutkular tarafından yönlendirilmeden rasyonel biçimde kararlar alıp uygulayabilirse, bu zorunluluğa rağmen özgür olabilir. Spinoza'ya göre gerçek özgürlük, insanın kendi doğasının zorunluluğunu bilmesi ve ona ayak uydurmasıdır (akt. Coşkun, p. 2016).

İrade ile akıllı bir olarak değerlendiren Spinoza iradeyi, düşüncenin bir biçimi olarak değerlendirir, dolayısıyla nedensiz olamaz. Tanrı da özgür irade ile etkide bulunmamakta ya da yaratmamaktadır. Bu anlamda Tanrı'da da özgür irade yoktur (akt. Taşkın, p. 2020). Bu bağlamda doğada özgür olan hiçbir şeyin varlığından söz edilemez. Her nesne başka bir nesnenin, her olay başka bir olayın zorunlu bir sonucu olarak ortaya çıkar. Bu durum doğanın bir parçası olan insan için de geçerlidir. Nasıl Tanrı özgür iradesi ile yaratmıyorsa insan da özgür iradesiyle eylemde bulunamaz.

Geçmişle ve doğa yasaları ile tutarlı olan tek bir geleceğin mümkün olabileceğini, özgür irade için gerekli olan alternatif olasılıkların mümkün olmadığını dile getiren bu katı (hard) determinist anlayışa göre, aslında yapılan şey, yapabileceğimiz tek şeydir (Huemer, 2009, pp. 111).

Katı determinizm anlayışından farklı olarak yumuşak (soft) deterministler için ise determinizm anlayışı doğrudur, fakat özgür irade de vardır ve özgürlük determinizmle uyum içerisindedir. Bir anlamda yalnızca bir gelecek mümkündür, ancak bu geleceğin içinde özgür iradeyle şekillenebilecek birden çok olasılık söz konusudur. İnsan kısıtlanmadığı veya zorlanmadığı (dışarıdan gelecek zorlamalar) sürece olasılıklar arasında özgürce seçim yapabilecektir. Bazı yumuşak deterministlere göre, özgür irade aslında determinizmi gerektirmektedir. Çünkü, determinizm inancı yanlışsa ve eylemlerimiz önceki nedenlerle belirlenmezlerse, bu eylemler sadece rastgele olaylar olmaktan öteye geçemezlerdi. Rastgele olan

ise kimsenin kontrolü altında olamazdı.¹ Dolayısıyla özgür irade indeterminizmi (belirsizliği) gerektirmemekte, determinizm ve özgür irade anlayışı birbirlerini tamamlamaktadır (Huemer, 2009, pp. 107-108).

Yumuşak deterministlerin temsilcilerin kabul edilen Kant da dünyanın determinist bir yapıda olduğunu kabul eder. Ancak bu nedenselliğin insanın özgür olmasına engel olmayacağını ve özgür biçimde eylemde bulunabileceğini savunur. İnsan akıl aracılığıyla eylemlerinin belirleyicisi olabilir, eylemlerin doğuran nedenlerine ilişkin farkındalık özgürlüğün asıl temelidir (Coşkun, 2016).

20. yüzyıla gelindiğinde ise fizik biliminde yeni gelişmeler yaşanmış klasik fizik bazı soruların cevaplarını yanıtlayamaz hale gelmiştir. Bu sorular çoğunlukla, sıkı sıkıya bağlı kalınan yasalarla çeliştikleri için cevaplanamamış, dolayısıyla bu yasalara bağlı olarak ortaya konan genellemeler sorgulanmaya başlamıştır. İlk olarak “Plank yasası” olarak bilinen kara cisim ışıması konusundaki bulgular klasik fizikte önemli bir yere sahip olan süreklilik mefhumunu temelinden sarsmış (Hooft, 1985, p. 728), ardından gelen *özel ve genel izafiyet kuramları ile kauntum kuramı fizik alanında adeta bir devrim yaratmıştır*.

Belirsizlik ilkesinin merkeze oturduğu kuantum fiziği deterministik evren anlayışı fikrini temelinden sarsmış, atom altı parçacıkların hareketlerinin öngörülememesi nedenselliğin olamayabileceği düşüncesini ortaya çıkarmıştır (Hooft, 2017, pp. 11-12). Heisenberg’un belirsizlik ilkesi², belirli parametrelerin anlık ölçümlerinin güncel bilgisinde bir miktar belirsizliğin olduğunu anlatmaktadır (1949, p. 20). Kuantum teorisinin ortaya çıkması ile özgür irade tartışları tekrar gündeme gelmiş, Hawking (2002, p. 107) Tanrı varsa bile belirsizlik ilkesi ile sınırlandırıldığını ve geleceği bilemeyeceğini öne sürmüştür.

Özgür irade anlayışı temelde iki şeyi gerektirmektedir: Alternatif olasılıklar ve kişisel kontrol. Eğer kişi özgürse birden çok gelecek ihtimaline ve birden çok hareket olanağına sahiptir. Ayrıca bu hareketlerini kontrol etme ve alternatif olasılıklar yaratma şansı da bireye aittir (Huemer, 2009, p. 105).

Kökeni çok eskilere dayanan determinizm ile özgür irade tartışması modern düşüncenin şekillenmesinde önemli bir yer tutmuştur. Nominalizmden, Kalvenizm’e ve Protestanlığa kadar, Tanrı’nın varlığının her şeyi içerdiği inancına sahip deterministler insanın yapması gerekenin sadece etik davranmak olduğu görüşündedirler. İnsan, sadece, Tanrı’nın hükmüne tabi olarak görülmektedir. Özgür iradeye inananlar ise, Tanrı’nın mantığa ve akla dayanması gerektiği iddiasını ortaya koymuşlardır. Tanrı her şeyin sebebi olarak görüldüğünde, bu durum insanın gerçekleştirdiği kötülüklerden de sorumlu hale getirileceği inancını beraberinde getirmiş ve insanın cezalandırılmasının mümkün ve adil olmayacağı düşüncesini doğurmuştur (Özkan, 2013, p. 150). Bu bağlamda ortaya çıkan insanın etkinlik alanının sınırları ve Tanrı’nın gücünün sınırlarının nereye kadar uzandığı tartışması kaderi Tanrı tarafından belirlenmiş insanın, nasıl suçlu olabileceği ve cezalandırılabileceğine dair tartışmaları da beraberinde getirmektedir.

İlk kez Epikür tarafından ortaya konan ve “tanrının her şeye kadir olmasına rağmen, neden kötülüğe mani olmadığı” sorusundan doğan problem, kötülüğün sebebi Tanrı ise, yaratımı olan insanları cezalandırması haksızlık değil midir sorusunu beraberinde

¹ Bu bağlamda indeterminizm ve kuantum fiziğinin getirdiği rastgelelik (sonraki paragraflarda açıklanan) anlayışının aslında kendisinin özgür iradeyi tehdit ettiği vurgulanmaktadır.

² Heisenberg’un belirsizlik ilkesine göre, örneğin, bir elektronun hızının kesin olarak bilindiği anda konumu belirsizdir. Dahası belirsizlik ilkesi konumu belirlemek için art arda yapılan her bir ölçümün sistemin momentumunu bilinmeyen ve tanımlanamayacak bir miktarda değiştireceğini öngörmektedir. Bu sebeple yapılan deneylerde ölçülen elektronların hareketi belirsizlik ilkesine bağlı olarak kısıtlıdır. Bu durum aynı zamanda her yapılan ölçümün önceden yapılmış deneylerden elde edilen bilgilerin bir kısmını yok etmesi anlamını taşımaktadır. Heisenberg, W. (1949). *The physical principles of the quantum theory*. Courier Corporation.

getirmiştir. Eğer kötülük, Tanrı'nın etkinliğinin dışında gerçekleşiyor ise, bu defa da evrende Tanrının müdahale edemediği bir alanın olduğu görüşü kabul edilmek zorunda kalacak ve deterministler ile özgür iradenin varlığını savunanlar arasındaki tartışmalar modern dünyada da varlığını sürdürmeye devam edecektir (Özkan, 2013, p. 148).

Temel fizik yasaları ile felsefi yaklaşımlar ekseninde ilerleyen determinizm- özgür irade paradoksu hem geçmişin hem günümüzün hem de geleceğin tartışma konuları arasında yer alacak bir alan olarak görülmektedir. Bu bağlamda geleceğe dair bir öngörü sunma hedefi olan bilim kurgu sinemasının önemli filmlerinden biri olan *Azınlık Raporu* bu ikilemin gelecekteki tartışmalarına da ideolojik bir bakış getirmektedir.

Azınlık Raporu: Determinizm ve Özgür İrade Paradoksu

Philip K. Dick'in aynı adlı romanından uyarlanan *Azınlık Raporu* filmi 2054 yılında Washington şehrinde geçmektedir. Film güvenlik, özgürlük, gözetim, özgür irade ve determinizm kavramlarını, filmin merkezinde yer alan Önsuç bürosu ekseninde tartışmaktadır. Önsuç bürosu cinayetler gerçekleşmeden katil olacak kişileri yakalayan ve tutuklayıp cezalandıran bir birim olarak görev yapmaktadır. Gelişmiş ülkelerin ceza ve adalet sistemleri, caydırıcılık ilkesinden etkilenerek oluşturulmakta (Dolu, 2012, p. 105) bu durumun yansıması filmde de karşımıza çıkmaktadır. Buna göre, işlenebilecek herhangi bir cinayetin, önsuç bürosu tarafından önlenmesi tasvir edilen hukuk sisteminin en önemli caydırıcı ögesi olarak görülmektedir. Bu bağlamda filmin gündeme getirdiği ilk soru insanın belirlenmiş bir kadere mahkûm olup olmadığıdır.

Bir kadın ve erkeğin birlikte olma sahnesiyle başlayan filmde, görüntüler parça parça, başa sarıyormuş hissiyle ekrana yansır. Kanlı bir makasın görüntüsünün ardından katil ekrana gelir. Kadın ve erkeği öldüren adam gözlüğünü takar ve "onsuz kör gibiyim" der. Öldürülen kadının göz bebeğine yaklaşan kameranın görüntüsünden başka bir kadının göz bebeğine geçiş yapılır. Suyun içindeki kadının "cinayet" demesinden sonra bir makineden kırmızı bir top düşer. Topun üzerinde kurbanların adı yazmaktadır. Sarah Marks ve Donald Dubin.

Ardından filmin kahramanı John Anderton (Tom Cruise) Önsuç bürosuna giriş yapar. John'un içeri girmesinin ardından katilin adı da farklı bir topta ekrana gelir. Davaya numara verildikten sonra John önce topları eline alır, farklı bir odada havuzun içinde makinelere bağlı olarak yatan üç kişiye camın arkasından günaydın "dedektifler" diyerek selam verir. Anderton'un söylediklerinden gelen görüntülerin kahinlerin öngörüsü olduğunu ve holoküre adı verilen cihaza kaydedildiğini anlarız. Anderton görüntüleri incelemeye başlamadan önce arka ekranda yer alan iki kişiye olayı anlatır. Bu iki kişi olayın yargıç ve tanığıdır. İki kişinin onayından sonra holoküre gelen parça parça görüntüler ekrana yansır ve Anderton elektronik eldivenlerle görüntüleri bir araya getirerek olayı kurgulayıp nasıl ve nerede gerçekleştiğini Franz Schubert'in Bitmemiş Senfoni'si³ eşliğinde çözmeye çalışır. Olay henüz gerçekleşmemiştir, ancak gelen görüntüler kısa bir süre içinde olayın gerçekleşeceğini söylemektedir. Bu bağlamda henüz gerçekleşmeyen olayların çözümünde Bitmeyen Senfoni'nin sahneye eşlik etmesi anlamlıdır. Anderton'ın izlediği yarı saydam görüntülerin sadece yansımalarını izlemelerine rağmen yargıç ve tanık henüz işlenmemiş cinayetin sanığını suçlu bulur ve bunun üzerine tüm ekip "suçlu"yu yakalamak üzere yola çıkar.

Anderton olayı çözmeye çalışırken bir yanda da gerçek hayatta olanlar izleyicinin karşısına çıkar. "Gerçekleşecek cinayet" in katili ve kurbanlarından biri olan kadın evlidir. Sabah kahvaltı masasındadırlar. Kadın bir yandan okula gitmeye hazırlanan çocuğuna ödevinde yardım eder, bir yandan da kocasıyla konuşmaktadır. Kocasını yolun karşısında gördüğü adamın

³ Franz Schubert'in 8 numaralı Senfonisi, Bitmemiş Senfoni olarak adlandırılır. Sanatçı yaklaşık 6 yıl boyunca yapıtını bitirememiş, ölümünün ardından yarışmalar düzenlense dahi eserin niteliğine uygun yapıt bulunamadığı için eser yarım kalmıştır.

yüzünün tanıdık geldiğini söylediğinde karısı ona gözünde gözlük olmadığını, dolayısıyla onlarsız hiçbir şey göremediğini hatırlatır. Anlarsız ki yolun karşısında bekleyen adam kadının sevgisidir ve herkesin evden gitmesini beklemektedir. Kocasını ve çocuğunun evden çıkmasının ardından kadın sevgilisini eve alır, üst kata çıkarlar. Ancak kocası şüphelenmiştir ve kadını takip ederek sevgilisinin eve girişini görür. Bu sahnenin arkasından gelen görüntüler kahinlerin gördükleri ile aynı şekilde gerçekleşmeye başlar. Ancak olayı çözen Anderton son an da cinayetin işlenmesini önler ve gelecekte gerçekleşecek bir cinayet için Sarah Marks ve Donald Dubin'in "gelecekteki katili" olarak adamı tutuklayarak başına bir hale⁴ geçirir. Kahinlerden gelen görüntüler ve tanık olarak adlandırılan yargı heyetinin onayı sonucu "suçlu" derin bir uykuya mahkum edilir.

Filmin ilk sekansı ile birlikte özgür irade ve determinizm tartışma konusu haline gelir. Temeli "nedensellik ilkesi"ne dayanan determinizm anlayışına göre her olgunun bir nedeni vardır. A topunun B'ye çarpması durumunda ne olacağı konusunda nedensel bir bağ kurulur ve sonucun zorunlu olarak ortaya çıkacağı inancı doğar. Yani A, B'nin nedeni haline gelerek onu zorunlu kılar. Dolayısıyla evrenin içinde bulunduğu herhangi bir andaki durumundan sadece ve sadece tek bir mümkün gelecek ortaya çıkacaktır (Skirbekk & Gilje, 2017, pp. 300-301). Bu bağlamda geleceği değiştirmek ya da seçim yapmak mümkün değildir. Bu bakış açısı doğru kabul edilir ise bireyin neyi seçip seçemeyeceği önceden belirlenmiştir ve bireyin özgür iradesi yoktur. Determinist anlayışın tehdit ettiği özgürlük, yaptığımız seçimlerden sorumlu olmamız anlamına gelen metafizik özgürlük veya irade özgürlüğüdür. Bu bağlamda Önsuç bürosu katı determinizm anlayışı üzerine inşa edilmiştir.

Önsuç programının ulusal hale gelmesi düşüncesi ortaya çıkmış, bu durum departmana olan ilgiyi artırmış ve Bakanlık tarafından müfettiş Danny Witwer departmanı incelemek üzere görevlendirilmiştir. Ancak müfettiş Witwer önsuç departmanına karşı şüpheli bir yaklaşım sergilemektedir. Departmanda çalışanların tamamı işlerin nasıl yürüdüğünü ve suçluları nasıl yakaladıklarını ayrıntılarıyla anlatmaya çalışır. Ancak ajan Danny Witwer önsuç departmanında çalışanlarla aynı fikirde değildir. Ona göre hiç suç işlememiş kişiler yakalanmaktadır. Gerçekleşip gerçekleşmeyeceği belli olmayan suç için kişiler cezalandırılmakta ve bireyin özgür iradesi ve seçim yapma şansı ortadan kaldırılmaktadır.

Fakat departmanda çalışanlar için sistem kusursuz bir şekilde çalışmakta ve kahinler asla yanılmamaktadır. Sistem procog⁵ (kâhin)⁶ adı verilen 3 kişinin işlenecek cinayetlerle ilgili öngörülerine üzerine kuruludur. Kahinlerin katilin ismini açıklamasının ardından isimler bir topun üzerine kazanılmaktadır. Her parçanın içi ve şekli yegâne olduğundan sahtesinin yapılması mümkün değildir. Kahinler tapınak adını verdikleri bir bölümde yaşamaktadır. Agatha, Arthur ve Dashiell⁷ (ikizler) adındaki üç kahin içi foton sütü dolu bir havuzun içinde ten rengi bir kıyafet ile atmaktadırlar. Süt iletken olarak görev yapmakta ve gördükleri görüntüler optik tomografi yoluyla taranıp aktarılmaktadır. Böylece kahinlerin gördüğü gelecekteki görüntüler önsuç birimin bilgisayarlarına aktarılarak cinayetler çözülmekte ve önlenmektedir. Dedektifin suçların gerçekleşmeyebileceğine dair söylemlerine karşı Önsuç bürosu ekipleri ısrarla sistemi savunmaktadırlar. Onlara göre suç işlenecektir, bu kaçınılmaz bir durumdur.

⁴ Tutuklanan kişilerin başına geçirilen ve Halo adı verilen bu cihazlar ile kişi adeta derin bir uykuya geçmekte, herhangi bir şeye fiziksel tepki veremeyecek, konuşamayacak ve gözleri açamayacak hale gelmekte, kalbi çalışmasına rağmen adeta bir felç görüntüsü vermektedir.

⁵ Precognition sözcüğünün kısaltması olan ve latince prae (önce) ve cognito (bilgiyi elde eden) sözcüklerinin birleşiminden meydana gelen sözcük geleceği gören anlamında kullanılmaktadır. Geleceği görme yeteneğine sahip kişiler medyum olarak anılmış ve bilimsel bilgi ve kanıtı olmayan bu kişilere tarih boyunca inanılmıştır.

⁶ Filmin Türkçe çevirisinde procog kelimesi kahin olarak çevrilmiştir. Bu nedenle metin içerisinde bundan böyle kahin kelimesi tercih edilecektir.

⁷ Kahinlerin isimleri ünlü suç romanı yazarları Agatha Christie, Sir Arthur Conan Doyle ve Daniel Hammett'in isimlerinden gelmektedir. Jason Vest Film & History: An Interdisciplinary Journal of Film and Television Studies Center for the Study of Film and History Volume 32, Number 2, 2002, s. 108-109.

Bu bağlamda determinizm ve özgür irade anlayışının karşı karşıya geldiği ilk sahne, Önsuç bürosu çalışanları ile dedektifin büroda sistemi tartışmalarıdır. Dedektifin sistemle ilgili kuşkularını dile getirmesinin ardından Anderton masanın üzerinden bir topu yuvarlar ve dedektif masadan düşmeden topu yakalar, bunun üzerine Anderton topu neden tuttuğunu sorar, dedektifin düşeceği cevabı üzerine emin misin diye sorar ve “Onu engellemek, meydana geleceğini değiştirmez diyerek” bu örneği kahinlerin geleceği görmesine bağlar. Cinayetler gerçekleşmedi, evet ama gerçekleşecekti şeklindeki determinist anlayışla sistemi savunur.

Büro çalışanları bu durumu kurulu metafizik şeklinde açıklamaktadırlar. Evren neden sonuç ilişkileri bağlamında ilerlemekte, her neden zorunlu bir sonucu doğurmaktadır. Dolayısıyla evrenin bir parçası olan insanda bu düzenin bir parçasıdır ve klasik fizik anlayışının kuralları insan için de geçerlidir. Kahinler ise bu düzen içinde geleceği görmekte ve hiç yanılmamaktadırlar. Bu anlayış geleceğin önceden belirlendiği ve değişmeyeceği inancını da beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla cinayetler işlenmeden suçlular cezalandırılmaktadır.

Fakat dedektife göre eğer engellersen o artık gelecek olmamakta ve insan geleceği değiştirecek şekilde evrene müdahalede bulunmaktadır. “Yanlışlar doğru olmaz mı hiç?” diyerek önsuç birimine karşı çıkmaktadır. Ona göre bir diğer problemde sistemin en önemli unsuru olan kahinlerin insan olarak görülmemesi bir anlamda tanrısallaştırılmasıdır. Büro içinde kaldıkları odaya tapınak adı verilmekte, kusursuzluklarına inanılmaktadır. Dolayısıyla dedektifin⁸ gözünde insan Tanrı rolüne soyunmakta ve yaşama müdahalede bulunarak geleceğin değişimine neden olmaktadır.

Dedektif Witwer hata aramakta ve sistem kusursuz olsa bile hatanın insandan kaynaklanacağını inanmaktadır. Dolayısıyla kahinlerle ilgilenen tek görevli dışında tüm büro ekiplerinin girmesinin yasak olduğu⁹ tapınak bölümüne girmek istemektedir. Kahinleri ve çalışma şekillerini yakından görmeyi ve aradığı hatayı bulmayı amaçlamakta bir yandan da onların kutsallığını ortadan kaldırmaya çalışmaktadır.

Filmin ortalarına doğru aranan hata bulunur. Dedektif, Anderton üzerine yoğunlaşmış ve hatayı onda aramaktadır, oğlunun kaçırılmasından sonra uyuşturucu kullanmaya başlaması aradığı insan hatasıdır. Ancak hata onda değil sistemin kendisindedir. Anderton’un cinayet işleyeceği kahinler tarafından görüldükten sonra, Anderton tanımadığı bu adamı öldürmeyeceğini ispatlamak için bir yandan önsuç ekiplerinden kaçarken bir yandan da sistemin yanılabilceğini göstermek için sistemin annesi olarak nitelendirilen Iris Hineman’ı ziyaret eder. Hineman önsuç bürosunun başında bulunan Lamar Burgess ile sistemin kurucusudur, ancak uzun zaman önce bürodan ayrılmıştır. Kahinlerin güçlerini keşfeden ve sistemin ortaya çıkmasını sağlayan arabirimi kuran Hireman, kahinleri genetik hata ve sapıtılmış bir bilim olarak nitelendirmektedir. Neroin¹⁰ bağımlısı ailelerin çocukları olan kahinler genetik farklılıklarından dolayı geleceği görmektedirler. Ancak sanıldığı gibi sistem kusursuz değildir. Çoğunlukla üçü aynı olayı aynı şekilde görse bile nadiren biri olayı diğerlerinden farklı olarak görmektedir. Buna “Azınlık Raporu” adı verilir ve sistemin işleyişini bozamamak ve şüphe yaratmamak için bu rapor hemen silinir. Kuşku uyandıran bir adalet sistemi istenmemektedir. *Azınlık Raporu* insanın alternatif olasılıklarının ve özgür iradenin var olabileceğinin göstergesidir. Bu bağlamda gelecek önceden belirlenmemiştir.

Anderton ilk kez belki de yüzlerce kişiyi hiç işlemeyeceği bir cinayet yüzünden tutukladığı gerçeği ile yüz yüze gelir. Önsuç bürosu tarafından hapsedilenlerin bir kısmının

⁸ Dedektifin babasının rahip olması ve kendisinin de dini bir eğitim aldığı vurgulanması Anderton ile yaptığı din-bilim tartışmaları bağlamında önemli bir detay olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Danny Witwer karakteri geleneksel olanı temsil etmektedir.

⁹ Sistemin güvenilirliğini zedelememek ve kahinlere dışarıdan müdahale edilmesini önlemek amacıyla tapınak bölümü kilit altında tutulmuş ve personel dahil tüm birimin içeri girmesi yasaklanmıştır.

¹⁰ Gelecekte ortaya çıkacak bir tür uyuşturucu.

alternatif bir geleceği mümkündür. Dolayısıyla sistemin üzerine inşa edildiği katı determinist anlayış sorgulanmaya başlanır ve özgür iradenin varlığı gündeme gelir. Film bu anlayışı gerek Anderton'un kurbanı olacak kişiyle karşı karşıya geldiği sahnede gerekse de filmin sonunda Lamar Burges ve John Anderton karşılaşması sırasında devam ettirir. Anderton "Azınlık Raporu"na sahip olmadığı halde Agatha'nın "Seçebilirsin..." sözünü dinler ve kurbanı öldürmekten vazgeçer. Adamı öldüreceğini önceden bilmesine rağmen, tetiği çekmekten vazgeçerek özgür iradesini ortaya koyarak geleceğini değiştirir, ancak istemeden de olsa adamı vurarak kader tarafından belirlenmiş geleceği değiştirmeyi başaramaz.

John Anderton'ın tüm gerçeği öğrenmesinin ardından Lamar Burges'le karşılaşmasında da kahinler bir cinayet görürler. Lamar John'u vuracaktır. Ancak Anderton'un ona kendisini öldürmesi halinde Önsuç bürosunun onu yakalayacağını, öldürmekten vazgeçerse de sistemin kendi kendine çökeceğini hatırlatması üzerine Lamar öngörülemez üçüncü alternatifi seçerek kendini öldürür. Her ikisi de geleceği bilir ve değiştirir. Dolayısıyla film insanın alternatiflerinin olabileceği ve geleceğin önceden belli olmadığı vurgusuyla sonlanır. Batey'e göre, bu sahnede Heisenberg'in meşhur "Belirsizlik İlkesi" kendisini göstermektedir. Heisenberg, determinizm görüşünü benimsemiş ve hatta bir adım daha ileri giderek 'Tanrı zar atmaz' diyen Einstein'in fizik kuramlarını eleştirerek, parçacıkların durumlarının ölçümlerinde sadece olasılıkların hesaplanabileceği ve kesin durumun asla tahmin edilemeyeceğini savunan Quantum fiziğini yani özgür düşüncenin varlığını savunmuştur (Batey, 2004, p. 691).

İnsanın kendi geleceğini bilmesi bir paradoksa yol açmakta ve geleceği değiştirebilmekte ve gelecek olarak bilinen gerçekleşmeyebilmektedir. Vest göre, ön suç birimi cinayetlerin gerçekleşmesini engellediklerinde, aynı zamanda 'geleceği değiştirmiş olmak'tır (2007, p. 121). Dolayısıyla 'suçlu' olarak mahkûm edilen kişilerin mahkûmiyetleri de tartışmalı hale gelmektedir. Baudrillard'a göre (2005, p. 118) "... suç işleyeceği öngörülen, suçlu olmayan 'suçlunun', suçu işlemeyen cezalandırılması ona daha sonra masum insan muamelesi yapılamayacağını göstermektedir".

Bu bağlamda katı determinist anlayışa duyulan koşulsuz inançla başlayan film, özgür iradenin varlığı, insanın farklı alternatifleri olabileceği ve kendi geleceğini belirlemede söz hakkının olabileceği düşüncesiyle sona ermektedir.

Görebiliyor musun?

Filmin ikinci önemli sorusu kâhin Agatha tarafından sorulur. Görebiliyor musun? Bu soru, hem hikâyenin ilerleyişini etkileyecek olan cinayetin ortaya çıkmasına neden olmakta hem de görme, gözetleme ve özgür olma gibi filmin diğer önemli tartışmalarını gündeme getirmektedir.

Detektifin ısrarları sonucu tapınağa girerek kahinlerle ilk kez yan yana gelen John tapınaktan ayrılmadan önce Agatha gözlerini açmakta ve kendisine yaklaşan John'u yakalayıp boynuna sarılmaktadır. John'a sorar: Görebiliyor musun? Ardından John tavandaki ekranda, Agatha'nın gördüğü cinayeti görmeye başlar. Onlara görmedikleri, tepki vermeyecekleri ve bir nevi uykuda oldukları söylenen kahinlerden Agatha bu tepkisiyle bir yandan kendileri hakkında anlatılanların aslında gerçek olmadığını gösterir bir yandan da filmin diğer bir tartışma konusunu tetikler. Tüm bu gözetim ve denetim altında gerçekten görmek mümkün müdür? Ya da kim kimi nasıl görüyordu?

Agatha'nın onun görmesini istediği cinayeti araştırmak için hapisane departmanına gelen John'la birlikte izleyici de mahkûmların nasıl bir yerde tutulduğunu görür. Görevli gardiyan mahkûmları rahatlatması için klasik müzik çalmayı tercih ettiğini söylemektedir. Hapisane görevlisi daire şeklindeki hapisanenin ortasında bir kule içinde yer almaktadır. Anderson'ın istediği bilgiyi bulmak için mahkûma ulaşması gereken görevlinin sistemi çalıştırmasıyla, küçük tüpler içinde üst üste katlarda başlarındaki hale ile uyuyan binlerce mahkûm kulenin etrafında yükselmeye başlar.

*Azınlık Raporu'*nun fütüristik ceza sisteminin Jeremy Bentham'ın panoptikon modeliyle kurduğu bu bağ filmin gözetim toplumuna yaptığı bir göndermedir. Panoptikon tek bir bakışla her şeyi sürekli görmeyi mümkün kılacak bir yapıdır. Merkezi bir nokta aynı anda hem her şeyi aydınlatacak kadar ışık verecek hem de bilinmesi gereken her bilgiyi elde edebilecektir. Daire biçiminde düzenlenmiş olan ve hepsi de içe doğru açılan binaların merkezinde yer alan yüksek bina, tüm yönetsel işlevleri kendi bünyesinde toplayacak, tüm faaliyetler burada kaydedilecek ve bütün hatalar burada fark edilecektir. Hiçbir şeyi kaçırmayan mükemmel göz ise merkezde yer alacaktır (Foucault, 2019a, p. 260). Bu yapı, görülmeden görmeye olanak sağlamaktadır. Foucault'ya göre görünürlük bir tuzaktır, buradaki gözetimin esası görünür olma, ama görememektir. Böylece nerede gözetim yapıyorsa orada kuralların dışında hareket edilmeyecektir (Foucault, 2019a, p. 295-296).

Panoptikon uygulaması itibariyle mahkumları cezalandırmanın yanı sıra, öğrencileri eğitmeye, hastaları tedavi etmeye, delileri kontrol altında tutmaya, işçileri gözlemeye, dilencileri çalıştırmaya yaramaktadır. Bu bağlamda birçok göreve sahiptir. Bu verimliliğin nedeni Panoptikon'un herkesin kendisini disipline edecek sistemi yaratmasından kaynaklanmaktadır (Campell & Carlson, 200, p. 589). Bu yapıyla gözetlenecek bireyleri titizlikle birbirinden ayırarak hem topyekün hem de bireyleştireceği bir gözetim sağlandığını ifade eden Foucault, gözetleyen bakış ve bakışın ağırlığını hisseden herkesin baskıyı içselleştireceğini ve kendini gözetleme noktasına geleceğini, böylece herkesin kendi üzerinde ve kendine karşı bu gözetlemeyi işleteceğini belirtmektedir (2019b, pp. 96-97). Yazara göre, disiplinin sağlanması için görme tekniklerini iktidarın olanaklarını artıracak ve baskı altına altına tutabilecek şekilde artıracak bir makineye ihtiyaç vardır (2019a, p. 256).

*Azınlık Raporu'*nda yer alan Önsuç bürosu ve berberinde getirdiği hapishane de tam olarak bu düşüncenin üzerine inşa edilmektedir. Hapishane yalnızca biçimsel özellikleri ile değil dayandığı temel düşünce yapısı açısından da bu modelle benzerlik gösterir. Önsuç bürosu sürekli ne yapılacağını bilen ve haber veren kahinlerin gözleri ile ayakta kalmaktadır. Dedektif Anderton'un da söylediği gibi artık "planlı bir cinayet işleyecek kadar aptal" birinin olması mümkün değildir. Gözetim sadece hapishane içinde değil günlük hayatta hatta henüz gerçekleşmeyen gelecekte de mümkündür. Günlük hayatın içinde yer alan retinal göz taramaları, kişiselleştirilmiş reklamlar, hemen her yerde yer alan kameralar ya da elektronik örümcekler saklanmanın mümkün olmadığını göstermektedir. Birey fiziksel açıdan sürekli gözetim altındadır. Ancak film hapishane metaforunu bir adım daha ileri götürmüş ve panoptikondan farklı olarak sadece fiziksel değil zihinsel kontrolü de ele geçirmiştir. Tüm mahkumlar tutuklandıkları andan itibaren başlarına geçirilen haleler ile hapishanedeki cam tüplerin içine yerleştirilmekte ve zihinsel kontrolleri de sağlanmaktadır.

Filmde gözetim ve kontrol sadece hapishane ve mahkumlarla sınırlı değildir. Panoptikonun öngördüğü sınırlarında dışına çıkarak günlük hayatımızın bir parçası haline gelir. King'in deyişiyle "Elektronik Panoptikon" katılımcılarını hapseden bir hapishanenin ötesinde, kapitalist toplumda güç ilişkilerin yaygınlaştırmak amacıyla teknolojik ilerlemelerin kullanıldığı bir sistem haline gelmiştir (2001, pp. 48-49). Günlük yaşamımızda, işte, evde, iktidar tarafından ya da tüketici bilgi grupları ve firmalarca gözlenir haldeyizdir.

Lyon'a göre de, bazı açılardan panoptik'in "çok ötesinde" bir yerdedir. Bir fabrikadaki yönetim denetlemelerinde, bir otoparkın video-kamera ile denetlenmesinde veya reklamcılıkta bu süreç kendisini göstermektedir (Lyon & Holler, 1997). Bauman'a göre (2010, p.55) bu farklı bir Panoptikon'dur. Burada gözetim altındaki kişi gözetimde birinci ve gönüllü bir unsur haline gelmektedir.

Film boyunca bu yapının tüm yansımaları ile karşılaşırız. Göz kimlik haline gelmektedir.¹¹ Güvenlik kontrolü için oluşturulan retinal taramalar, kişiye özel reklamlar, uzaktan kontrol edilebilen araçlar, güvenlik taraması yapan elektronik örümcekler günlük hayatın sıradan birer parçası haline gelmiştir ve herhangi bir direnişle karşılaşmamaktadır. Öyle ki John Anderton'u bulmak için harekete geçen büro çalışanlarının şehrin arka sokaklarında ki bir binanın içine retinal tarama için gönderdiği elektronik örümcekler sıradan yaşamını devam ettiren hiç kimse tarafından olağanüstü karşılanmamakta, kavga eden bir çift retinal tarama için kavgaya ara verdikten sonra kaldığı yerden devam etmek, sevilen bir çift örümcekler tarafından kimlik tespitinin yapılmasının ardından sanki bu hiç gerçekleşmemiş devam etmektedir. Herkes sürekli gözetim ve kontrol altında tutulmakta ve her bireye ait veriler sürekli toplanıp depolanmaktadır.

Poster'ın da belirttiği gibi bedenler şebekelere, veri tabanlarına, enformasyon koridorlarına dizilmekte ve tüm bu enformasyon depolayan sistemler sayesinde gözlenmekten kaçmak mümkün olmamaktadır (akt. Bauman, 2010, p.55). Foucault'un "panoptisizm" kavramı gerçek olmuş iktidardaki insanların kontrol dışına çıkanları belirleme ve ayırma işlemi gerçekleşmiştir.

Filmin vizyon tarihi ve dönemin ABD hükümeti tarafından alınan kararlara bakıldığında gözetim toplumunun yaratımı ve kabulü noktasında paralellikler görülmektedir. 11 Eylül saldırıları sonrası hızla çıkarılan ve dönemin ABD Başkanı Bush tarafından onaylanan Vatanseverlik Kanunu'nun¹² üzerinde durduğu en önemli konu, ABD'de yaşayan bireyler hakkında istihbarat toplayabilme, dinleme ya da gözetim konusunda federal hükümetin yetkilerini artırması olarak görülmektedir (Golden, 2005). ABD Başkanı Bush'un "teröre karşı savaş" söylemiyle ortaya konan yeni yasayla, ABD her türlü saldırı veya tehdide karşı gerekli görülen durumlarda mahkemeden izin alınmasına gerek olmaksızın vatandaşların fiziksel ve elektronik ortamlarda izleyebilecektir. Spielberg'in *Azınlık Raporu* filmi de bu bağlamda dönemin siyasi gündemiyle örtüşmekte ve yönetmen "teröre karşı savaş" konusunda yürütülen politikaları desteklediğini belirtmektedir. Filmde John Anderton oğlunun kaçırılması nedeniyle güvenliğinin gerekliliğine ihtiyaç ve inanç hissetmekte ve gözetim toplumunun gerekliliğine "kendisinin katil olacağını görünceye kadar- inanmaktadır. ABD halkı da 11 Eylül ile yaşadığı kayıplar sonrası yasayı sorgulamadan kabul etmektedir. Film boyunca "göz" bir organ olmaktan öteye geçerek kimlik konumunda yer almakta ve her türlü bilgi gözler aracılığıyla elde edilmektedir. Güvenlik adı altında ortaya çıkan sistem hem

¹¹ John Anderton karşı karşı kalabileceği tüm taramalardan kurtulmak, sistemin boşluklarından yaralanabilmek için operayonla kendi gözlerini çıkartırıp yeni bir göz edinir. Dolayısıyla artık yeni bir kimliği vardır ve saklanması daha kolay hale gelir. Tüm bunları yasa dışı yollarla şehrin geride bırakılan arka sokaklarında gerçekleştirir. Bu anlamda film izleyicisini, kurgu eşliğinde, hayal edilen gelecekte kapitalizmin kurduğu yeni dünya düzeniyle de karşı karşıya bırakır. Sosyo-mekansal anlamda dünya yeniden şekillenmiş nüfus sistemli bir şekilde zenginler ve fakirler olarak ayrılmıştır. Parçalanmış şehirlerden oluşan bu dünyada zenginler savunulabilir özel alanlarda yaşarken yoksullar şehrin karnlık sokaklarına itilmektedirler. Dolayısıyla her türlü kanunsuz iş bu mekanlarda gerçekleşmektedir. Daha ayrıntılı bir tartışma için bkz. Kitchin, R., & Kneale, J. (2001). Science fiction or future fact? Exploring imaginative geographies of the new millennium. *Progress in human geography*, 25(1), 19-35.

¹² Kanun'un başlığı "Terörizmi Engellemek ve Durdurmak İçin Gereken Uygun Araçları Sağlayarak ABD'yi Birleştirme ve Güçlendirme Kanunu (Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism)"dır (Yasanın tamamı için Bknz. <https://www.govinfo.gov/content/pkg/PLAW-107publ56/pdf/PLAW-107publ56.pdf>, 01.02.2022). Çeşitli konularda var olan yasalarda değişiklik yapan 167 sayfalık bir dokümandır. Yasaya göre ilgili kurumlar, ulusal güvenliği ilgilendirdiğini düşündüğü her durum ve olayda, vatandaşları gözetleme, dinleme, telefon ve bilgisayar gibi elektronik ortam kayıtlarını mahkeme izni olmaksızın inceleyebilme gibi önemli yetkilere sahip olmuştur. Yasanın kabul edilmesi 11 Eylül sonrası, Amerikan halkının, yaşadığı travmanın kişisel ve ulusal güvenlik adına kendi özgürlüklerinin bir kısmından vazgeçmeye razı geldiğini göstermektedir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Roger Dean Golden (2005) "What Price Security? The USA PATRIOT Act and America's Balance between Freedom and Security Homeland Security and Terrorism, ed. James J.F. Forest, Russell D. Howard and Joanne C. Moore, New York: McGraw-Hill, 2005, 400-412. Cynthia Weber (2005) *Securitising the Unconscious: The Bush Doctrine of Preemption and Minority Report*, *Geopolitics*, 10:3, 482-499. Gerard Huiskamp (2004) *Minorityreport on the Bush doctrine*, *New Political Science*, 26:3, 389-415.

kendisi büyük bir göz konumunda yer alarak her türlü kişisel veriyi kayıt altına almakta hem de bireylerin gözlerini birer veri kaynağı olarak kullanmaktadır (Weber, 2005). John Anderton kendisini yakalamak için peşine düşen önsuç ekibinden kurtulmak için gözlerini çıkartarak yeni bir göz ve kimlik edinmektedir. Kişisel özgürlük ve mahremiyetin devlet tarafından ihlal edilmesi, gözetim ve izlemeye dayalı benzer bir evrenin yaratımı filmin ve dönemin önemli tartışma konuları arasında yer almaktadır. Gerek Bentham'ın gerekse Foucault'un vurguladığı caydırıcılık ilkesi ABD'nin iç güvenlik alanında uygulamaya koyduğu Vatansızlık Yasası, *Azınlık Raporu* filminde kendisini göstermektedir. "Cinayetsiz dünya" için her türlü kişisel hak ve mahremiyetten vazgeçilmesi beklenmektedir. Bu düşünce filmin başında ön suç bürosunu tanıtırken kullanılan özgürlük düşüncesiyle de çelişmektedir. Güvenlik ve korunmaya yönelik ihtiyaç bireysel özgürlüklerin önüne geçmektedir.

Zizek de filmin "hukuk", "haklar", "düzen", "adalet" gibi kavramlara olan ilgisine dikkat çekmekte ve *Azınlık Raporu*'nun sadece bu kavramların iyi işlendiği ya da filmin dışında kuramsallaştırılmamış politik gerçekliğin bir alegorisi olarak değerlendirilmemesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Bu kurgusal gelecek çağdaş politikalarla benzerlik göstermekte ve kurgu ile politika ortak bir entelektüel ve sosyal tarihi paylaşmaktadır (Akt. Cooper, 2003, p. 25).

Genel olarak değerlendirildiğinde filmin çekildiği dönemin ABD politikalarıyla paralellik gösterdiği ve kişisel hak ve özgürlüklerin "güvenlik" gerekçesi adı altında ortadan kaldırılabildiği görülmektedir.

Sonuç

Geçmişten günümüze pek çok disiplinin tartışma konusu olan determinizm ve özgür irade kavramları tarihsel süreç içindeki değişimlerini genellikle temel fizik alanında yaşanan gelişimlere bağlı olarak yaşamışlardır. Fizik alanındaki katı determinist anlayış felsefede de kendini göstermiş ve anlayış güç kazanmıştır. Zaman içinde bilim alanında ortaya çıkan "belirsizlik ilkesi" ve kuantum fiziği felsefedeki katı determinizm anlayışını da sarsmış ve özgür iradenin var olabileceği düşüncesi ön plana çıkmıştır.

Her olayın, maddi ya da manevi nedenlerin zorunlu sonucu olduğunu ileri süren felsefi görüş olarak tanımlanabilen determinizm, her şeyin nedensellik bağlantısı içinde gerçekleştiği fikrine dayanmaktadır. Sadece evrendeki olayların değil aynı zamanda insanın istencinin de bu nedensellik ilkesiyle belirlendiğini öne süren görüş, insanın isteme ve eylemlerinin neden-sonuç ilişkisine bağlı olarak belirlendiğini dolayısıyla irade özgürlüğünün olmayacağını savunmaktadır.

Felsefenin ve fizik biliminin en çok tartışılan kavramları arasında yer alan bu ikilemin sinemadaki örneği olarak karşımıza çıkan *Azınlık Raporu* filmi gelecekte yaşanacak bilimsel gelişmeler sonucu ortaya çıkan katı determinist anlayışın sorgulanmasını gündeme getirir. Katı bir determinist anlayışın, her nedenin kesin ve katı bir sonucu doğuracağına dolayısıyla insanın seçim yapmak için özgür iradeye sahip olamayacağına inancın hüküm sürdüğü bir sistemin varlığı ile başlayan filmde yer alan Önsuç bürosunun varlığı doğal düzene müdahale etmekte, yaşamın olağan döngüsünü engelleyerek, insanı makineler içine tutsak etmektedir. Yaratılan sistem sadece katı determinist anlayışla hüküm sürmemekte, aynı zamanda, ortaya çıkan ve sistemin varlığını da sağlayan bilimsel gelişmeler, gözetim ve denetim mekanizmalarını da yine insanın kişisel hak ve özgürlüklerine rağmen işletmeye devam etmektedir. Bu bağlamda insanın daha iyi bir yaşam için yapmış olduğu tüm bilimsel keşiflerin insan özgürlüğünü tehlikeye attığı görülmektedir.

Determinizm-özgür irade, gözetim- denetim gibi kavramları tartışma konusu haline getiren film sonu itibarıyla insanın seçim yapabileceğine, kendi geleceğini belirleyebileceğine dolayısıyla özgür iradenin varlığına olan inançla sona ermektedir. Hem Anderton'un yapmış olduğu seçimler hem de Önsuç bürosunun kurucularından Lamar Burges'in hayata dair

tercihleri öngörülemeyen geleceği getirmektedir. Filmde, kişinin geleceğini görmesinin ve bilmesinin de tarihi saptıracağına vurgu yapılmakta ve temelde doğa gibi insanında dönüşüme açık olduğuna dikkat çekilmektedir. Önsuç biriminin cinayetlerin gerçekleşmesini engellemesi, aynı zamanda 'geleceği değiştirmiş olmakta'dır. Dolayısıyla 'suçlu' olarak mahkum edilen kişilerin mahkûmiyetleri de tartışmalı hale gelmektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı:

Makale yazarı herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Kaynakça

- Akarsu, B. (2019). Felsefe Terimleri Sözlüğü. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Akın, E. (1997). *Bilim ve Siyasal Sistem*, Gazi Büro Kitabevi, Ankara.
- Batey, R. (2004). Minority Report and the Law of Attempt. *Ohio St. J. Crim. L.*, 1, s. 689-698.
- Baudrillard, Jean (2005). Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği, çev. Oğuz Adanır, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Bauman, Zygmunt (2010), Küreselleşme, çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Beck, B. (2013). Baby's Gone A-Hunting: The Hunger Games, Bully, and Struggling to Grow up. *Multicultural Perspectives*, 15(1), s. 27-30.
- Bont, J. & Curtis, B. & Molen, G.R. & Parkers, W.F. (Yapımcı) & Spielberg S. (yönetmen) Minority Report [Sinema Filmi]. ABD: [20th Century Fox](#).
- Brereton, P. (2004). *Hollywood Utopia: Ecology in Contemporary American Cinema*. Intellect Books.
- Campell, John Edward & Carlson, Matt (2002), "Panoptikon Com: Online Surveillance And The Commodification Of Privacy", *Journal Of Broadcasting & Electronic Media*, Vol. 46, Issue.2. s.586-606.
- Cevizci, A. (2010). Paradigma Felsefe Sözlüğü, 7. Baskı, İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Cevizci, A. (2017). İlkçağ Felsefesi. İstanbul: Say Yayınları.
- Cevizci, A. (2021). Felsefe Sözlüğü. İstanbul: Say Yayınları.
- Cooper, M. G. (2003). The Contradictions of "Minority Report". *Film Criticism*, 28(2), s. 24-41.
- Coşkun, S. (2016). Özgürlük Problemi: Spinoza ve Kant. *Dört Öge*, (9), s. 139-156.
- Doko, E. (2010). Dahi ve Dindar: Isaac Newton, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 2010.
- Dolu, Osman (2012). Suç Teorileri, Teori, Araştırma ve Uygulamada Kriminoloji, Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Foucault, M. (2019a). Hapishanenin Doğuşu. Çev. Mehmet Ali Kılıçbay. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2019b). İktidarın Gözü. Çev. Işık Ergüden. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gillespie, M. A. (2008). *The Theological Origins Of Modernity*. University Of Chicago Press.
- Golden, Roger Dean (2005) "What Price Security? The USA PATRIOT Act and America's Balance between Freedom and Security Homeland Security and Terrorism, edt. James J.F. Forest, Russell D. Howard and Joanne C. Moore, New York: McGraw-Hill, 2005, s. 400-412.

- Hampson, N. (1981). *Aydınlanma Çağı*, (Çev. Jale Parla), Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Hawking, Stephen (2002). *Ceviz Kabuğundaki Evren*, Cev. Kemal Comlekci, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Heisenberg, W. (1949). *The Physical Principles of The Quantum Theory*. Courier Corporation.
- Hooft, G. T. (1985). On The Quantum Structure Of A Black Hole. *Nuclear Physics B*, 256, 727-745.
- Hooft, G. T. (2017). Free Will in The Theory Of Everything. *Arxiv Preprint Arxiv:1709.02874*.
<https://www.govinfo.gov/content/pkg/plaw-107publ56/pdf/plaw-107publ56.pdf>, 01.02.2022.
- Huemer, M. (2009). Free Will And Determinism in The World of Minority Report. *Science Fiction and Philosophy: From Time Travel to Superintelligence*, s. 104-115.
- Huiskamp, Gerard (2004) Minority Report on the Bush doctrine, *New Political Science*, 26:3, s. 389-415.
- Huntington, J. (1975). Science Fiction And The Future. *College English*, 37(4), s. 345-352.
- Kabadayı, L. (2020). *Film Eleştirisi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kellner, D. (2013). *Sinema Savaşları: Bush-Cheney Döneminde Hollywood Sineması ve Siyaset*. İstanbul: Metis Yayınları.
- King, Lyall (2001), "Information, Society And The Panopticon", *The Western Journal Of Graduate Research*, Vol 10 Issue 1, s. 40-50.
- Kitchin, R., & Kneale, J. (2001). Science fiction or future fact? Exploring imaginative geographies of the new millennium. *Progress in human geography*, 25(1), s. 19-35.
- Lyon, David-Holler, Christian (1997), "Surveillance Systems Towards An Electronic Panoptical Society?" , <http://www.heise.de/tp/r4/artikel/8/8026/1.html>.
- Oskay, Ü. (2014) *Çağdaş Fantazya*. İstanbul: Der Yayınları.
- Özkan, D. (2013). Modern Algı Teorisinin Teolojik Kökenleri: Özgür İrade Ve Determinizm Problemi. *Afyon Kocatepe University Journal Of Social Sciences*, 15(2), s. 137-158.
- Özkan, D. (2016). Politik Drama Dizilerinde Özgür İrade, Determinizm Ve İktidar: "Roma" Televizyon Dizisi Örneği. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 9(3), s. 276-298.
- Skirbekk, G., Gilje, N. (2017) *Felsefe Tarihi*, Çev.: Emrah Akbaş, Şule Mutlu, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Spinoza, B. (2020). *Etika*. Çev. Hilmi Ziya Ülken. Ankara: Dost Yayınları.
- Tannenbaum, D. ve Schultz, D. (2013). *Siyasi Düşünceler Tarihi: Filozoflar ve Fikirleri*, (Çev. Fatih Demirci), Adres Yayınları.
- Taşkın, S. (2020). Spinoza'nın Determinizm Anlayışı Ve Tanrı/Töz Düşüncesine Yansıması. *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (16), s. 370-382.
- Telotte, J.P. (1995) *Replications: A Robotic History of Science Fiction Film*. Champaign: University Of Illinois Press.
- Vest, Jason (2002). [Film & History: An Interdisciplinary Journal of Film and Television Studies Center for the Study of Film and History Volume 32, Number 2, 2002](#), s. 108-109.

Vest, Jason P. (2007). *Future Imperfect Philip K. Dick at the Movies*, Westport: Praeger.

Weatherford, R. (1991). *The Implications Of Determinism*. Londra: Routledge

Weber, Cynthia (2005) *Securitising the Unconscious: The Bush Doctrine of Preemption and Minority Report* , *Geopolitics*, 10:3, s. 482-499.